

І. Б. Кондратюк
м. Житомир

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БАЛАНСУ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна лінгвістична наука у дослідженні мови семіотичні зв'язки якої виходять за межі власної складної корелятивної системи функціонує в інтердисциплінарному просторі. Мовленнєва активність людини є лише верхівкою діяльнісного аспекту, який є свого роду самоманіфестацією людини у навколишньому світі, буттям особистості у соціальному і зовнішньому світі, її способом формування, вираження і актуалізації. Комунікація є лише одним із різновидів діяльності людини, яка спрямована на регуляцію навколишнього світу та суспільства відповідно власних потреб та прагматичних цілей. На даному етапі становлення науки про мови, у міжкультурному просторі зокрема, вчені цікавляться когнітивними механізмами вибору комунікативних засобів та формування на їх основі комунікативних тактик та стратегій. В основу таких досліджень лягають знання з комп'ютерної галузі (прикладна та комп'ютерна лінгвістика, корпусна лінгвістика), соціології (соціальна лінгвістика), простру філософії (філософія мови, загальна семантика, когнітивна лінгвістика), природознавчих наук (нейролінгвістика, перцептивна фонетика, артикуляційна фонетика) та психологічних досліджень (психолінгвістика) і т.д. Різноманітні психологічні та психічні стани й маніфестації людини вже є досить глибоко вивчені та проаналізовані з точки зору психології, проте механізми їх актуалізації у комунікативному просторі все ще залишаються відкритим питанням для лінгвістики, що і обумовлює актуальність нашої розвідки.

Для дослідження особливостей актуалізації комунікативної ситуації психологічного дисбалансу необхідно вивчити сутність понять "психологічний баланс" та "психологічний дисбаланс", а також механізм їх формування та руйнації. Комунікативний напрямок нашого дослідження обумовлює вивчення психологічного балансу/дисбалансу через план його вираження учасником комунікації: як сукупність вербальних та/або невербальних комунікативних засобів, що застосовуються для експлікації емоційного та психічного напруження. В свою чергу вербалізація психологічного дисбалансу також є засобом регуляції поведінки та свідомості партнера комунікації.

Із поняттям психологічного балансу людини у його найширшому значенні тісно пов'язані поняття психологічного благополуччя та психологічного здоров'я. Психологічне благополуччя людини вперше привернуло до себе увагу вчених-позитивістів 20-х рр. XX ст. У своїх дослідженнях вони прийшли до висновку, що психологічне благополуччя людини визначається ступенем її суб'єктивної задоволеності власним життям [1]. Сучасні дослідники розглядають психологічне благополуччя як суб'єктивно актуалізовану цілісність особистісних переживань стосовно ступеня задоволеності власним життям із його актуально-наявними та потенційно-існуючими біологічними та соціальними аспектами [2]. У дослідженні

психологічного благополуччя людини ключовим є фактор часу: це зріз актуальної суб'єктивної оцінки життя в конкретний момент (оцінка ступеня самореалізації), що актуалізується шляхом психо-емоційних процесів (щастя, сльози, депресія, піднесений настрій, пригнічений настрій, комунікабельність, відстороненість і т. д.).

Психологічне здоров'я, або особистісне здоров'я як динамічна рівновага людини із навколишнім природним і соціальним середовищем є обов'язковою умовою психологічного благополуччя людини. Вивченням аспектів та факторів психологічного здоров'я в усіх його проявах займались багаточисленні науковці. А. Адлер як один із критеріїв психологічно здорової людини виділив ступінь вираження соціального інтересу. Він стверджував, що психологічно здоровою може бути лише та особистість, яка приймає участь у соціальному житті та піклується про психологічне та біологічне здоров'я інших [4]. К. Юнг довів, що психологічно здорова особистість – це інтегрована цілісність різнонаправлених, часто амбівалентних тенденцій; якщо процес інтеграції або "індивідуації" успішний, то людина відчуває єднання, гармонію і цілісність власної особистості.

Інтегральною складовою психологічного здоров'я є психічне здоров'я, кількість критеріїв якого у різних вчених сягає від трьох до п'ятнадцяти [3], які критерії відображають актуальний стан психо-емоційного фону особистості в конкретний момент у порівнянні з іншими часовими відрізками у схожих ситуаціях. Якщо перенестись у площину комунікації, то психо-емоційний стан людини (у нашому випадку – учасника комунікації) актуалізуватиметься у комунікативній ситуації та характеризуватиметься застосуванням певних комунікативних засобів як інструменту відображення психо-емоційної динаміки на даний момент. Такі комунікативні засоби свідчитимуть про інтенсивність та детермінованість реакції комуніканта відповідно силі і частоті зовнішнього подразника (тут – іншого учасника спілкування), а порівняльний аналіз їх застосування у різних комунікативних ситуаціях в межах певного проміжку часу дозволить зробити висновок про збереження ідентичності психічних реакцій: якщо актуалізована комунікативними засобами психічна реакція комуніканта у даній комунікативній ситуації є відхиленням від його нормальної мовленнєвої поведінки, то й сама комунікативна ситуація характеризуватиметься як девіантна (у нашому випадку – комунікативна ситуація психологічного дисбалансу).

Психологічний дисбаланс часто пов'язують та корелюють з психологічною гармонією. Пазеков Є. В. та Пазекова Г. В. стверджують, що психологічна гармонія розуміється як оптимальна співрозмірність, узгодженість психологічних характеристик людини одна з одною та з будь-якими проявами зовнішнього середовища [5: 3401]. В межах нашого дослідження фокус нашої уваги звужується до конкретної одиничної комунікативної ситуації, тому психологічну гармонію або баланс ми розглядаємо як оптимальне поєднання та узгоджене функціонування психологічних характеристик людини у момент спілкування. Психологічна гармонія (баланс або рівновага) учасника комунікації є суб'єктивним феноменом, що безпосередньо впливає на розвиток комунікативної ситуації за участю даного учасника та досягнення ним переслідуваних

прагматичних цілей. Зовнішня гармонія є безпосередньою проекцією внутрішньої психологічної гармонії і проявляється у вигляді оптимального поєднання та співпраці когнітивної, емоційної та поведінкової сфер. Психологічний баланс індивіда виступає як внутрішня гармонія, що актуалізується зокрема і в комунікативній ситуації. Втрата внутрішньої гармонії або балансу призводить до відображення даного стану у комунікативній ситуації за допомогою вербальних та невербальних компонентів. Взаємодія амбівалентних сторін особистості знаходить своє відображення у формі специфічних комбінацій мовних засобів під час комунікації.

Іншою стороною актуалізації психологічного балансу/дисбалансу є емоційний баланс. Розуміння поняття емоційного балансу є важливим для нашого дослідження у зв'язку з тим, що саме матеріалізовані у вигляді комунікативних засобів індивідуальні емоційні якості учасника інтеракції впливають на виникнення та розвиток комунікативної ситуації психологічного дисбалансу. Емоціональний баланс розглядається як зміна експлікованих якостей особистості у порівнянні з вихідним станом. Емоціональний баланс виступає вторинним щодо психологічного, тому що психологічний дисбаланс викликає коливання амплітуди динамічних показників психо-емоційного фону особистості (у нашому випадку – учасника комунікативної ситуації).

Здійснений аналіз дозволяє зробити наступні висновки: психологічний дисбаланс людини есплікується як зміна динамічних показників психо-емоційного фону несприятливого характеру і є таким станом, який безпосередньо залежить від психологічного благополуччя, психологічного здоров'я, психічного здоров'я, психологічної гармонії та соціальних взаємозв'язків. З огляду на це видається можливим підсумувати, що комунікативна ситуація психологічного дисбалансу – це актуалізований за допомогою спеціальних комунікативних засобів психо-емоційний стан її учасників у конкретний момент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Bradburn N. M. Reports on Happiness. A Pilot Study of Behavior Related to Mental Health / N. M. Bradburn. – Chicago, USA: Aldine Publishing Company, 1965. – 209 p.
2. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследований) / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко. // Психологическая диагностика. – 2005. – №3. – С. 95–123.
3. Баякина О. А. Соотношение понятий психического и психологического здоров'я личности. / О. А. Баякина. - Известия Самарского научного центра РАН. – 2009. – Вып. №4-5. – С. 1195 – 1200. Каргіна Н. В. Основні підходи до вивчення благополуччя особистості: теоретичний аспект. /
4. Н. В. Каргіна. – Наука і освіта. - 2015. - № 3. - С. 48-55.

5. Пазекова Г. Е., Пазеков Е. В. Феноменология психологической гармонии личности. / Г. Е.Пазекова, Е. В. Пазеков // ФГБОУ ВПО Ульяновский государственный университет. Фундаментальные исследования. – №2. – 2015. – С. 3399-3403.